

А.Т. Еспенова

М.О.Әуезов атындағы әдебиет және өнер институты,
Ғылыми қызметкер, PhD докторант
Алматы, Қазақстан
E-mail: aespenova@mail.ru

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ІЗДЕНІСТЕР (ЗЕРГЕРЛІК ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ)

Аңдатпа. Қолөнер ұлттық болмыс пен мәдениетті айқындаушы ерекше құрал болып табылады. Қазақ сәндік-қолданбалы өнерінің тарихы бірнеше ғасырлар қойнауында жатыр. Мақалада қолөнердің бір саласы зергерлік өнердің Қазақстанның қазіргі заманауи өнеріндегі көрінісі қарастырылады. Зергерлік өнердің даму бағытын зергерлер шығармашылы арқылы ашып көрсетеді. Мысалы: С.Баширов, А.Мұқажанов, С.Рысбеков, М.Қалилаев, Л.Шкляев, А.Қадырбаев сынды суретші, зергерлер шығармашылығын мысалға ала отырып өнертанушылық талдаулар жүргізеді. Сол арқылы автор ұлттық құндылықтарымыздың маңызын айқындайды.

Кілт сөздер: қолөнер, зергер, мәдениет, дәстүр, суретші, шебер, трансформация.

Кіріспе. Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында «Біздің жеріміз материалдық мәдениеттің көптеген дүниелерінің пайда болған орны, бастау бұлағы десек, асыра айтқандық емес. Қазіргі қоғам өмірінің ажырамас бөлшегіне айналған көптеген бұйымдар кезінде біздің өлкемізде ойлап табылған. Ұлы даланы мекен еткен ежелгі адамдар талай техникалық жаңалықтар ойлап тауып, бұрын-соңды қолданылмаған жаңа құралдар жасаған. Бұларды адамзат баласы жер жүзінің әр түкпірінде әлі күнге дейін пайдаланып келеді» (Елбасы мақаласы., 2017) – деген болатын. Ұлы қазақ халқы ежелден өзге халықтардан мәдениетімен, өнерімен дараланып келеді. Өн бойынан даланың жұпар иісі аңқыған, сырлы өрнегі сыңғырға толы, көркем де көрікті халықтық өнердің жарқын әлемі біздің көз алдымызға қазақ халқының материалдық және рухани өмірінің ерекшеліктерін алып келеді. Қазақ ежелден әсемдік пен көркемдікті жанына жақын тұтқан халық. Соның бір ғана бөлігі зергерлік өнерде көрініс тапты. Зергерлік өнер қазақ сәндік-қолданбалы өнерінің бет-бейнесі десек те болады. Себебі, көздің жауын алатын асыл тастар қолданып өрнектелген алтынмен апталған, күміспен қапталған және басқа да металдардан жасалған әшекей бұйымдар, қару-жарақтар, тұрмыстық құралдар мен зер салып орындалған ертоқым, кебеже, сандық тағы да басқа көптеген қолөнер бұйымдарында қолданылады.

Әдістер. Халықтың қолданбалы өнері сол этностың өзіндік көркемдік шеберлігінің нысаны болып табылады. Көркемөнерде этникалық өзгешеліктердің өзіндік мәні, бірегейлігі терең және жүйелі түрде бейнеленеді. Қазақ дәстүрлі қолданбалы өнерінде толысқан бейнелі әсер, жарқын және мерекелік мағыналы өмірмен сипатталатын зергерлік өнер – аса маңызды орын алады. Адам бейнесіне эстетикалық көрік беретін әшекейлер оның иесін бәле-жаладан сақтау, қорғау және ынталандыру, жақсылық шақыру сияқты игілікті іс атқарған. Сонымен қатар, зергерлік бұйымдардың салт-дәстүрмен, әдет-ғұрыптармен, кәделік жоралғылармен байланысы әрі олардың қажеттілігі – сол бұйымдардың ерекше таңбалық мазмұнымен анықталады.

Қазақстандық қоғамда этникалық сана-сезімді өзектендіру, өткен тарихқа қызығушылықтың артуына алып келді, барлық мәдени мұраның әсерін түсінуге септігін тигізді және нәтижесінде кәсіби зергерлік өнерде өзіндік таңба қалды, көркем шығарманың мазмұны ашылып, өзін-өзі этникалық танудың жолдары көрсетілді.

Қазақтың зергерлік өнерінің философиялық және эстетикалық ұстанымдарын мирас ете отырып кәсіби зергерлер дәстүрлі элементтерді қазіргі заманғы көркем көріністермен үйлесімділікпен жүзеге асырады және болмыстағы өзгеше сәндік міндеттердің бейнесі жаңа ырғақпен көрінді. Зергердің жұмыстары өзіндік қолтаңбамен ерекшеленіп, құрылымдық құрылысымен және ою-өрнектермен, таңба-белгілік мазмұнның түрлі қырларымен айшықтала түсті.

Қазіргі заманғы зергерлер көркемдік жаңа нысандарға ұмтыла отырып, әр-түрлі материалдардан, икемділіктің түрлі тәсілдерімен өзіндік қолтаңбаны танытты және шығармалардың неғұрлым кеңінен таралуына қызмет жасады. Бұл күнделікті қолданыстағы бұйымдар, дербес камералық шығамалар мен әйелдердің әшекей бұйымдары болып табылады, олардың бейнелік сипаттамасының күрделілігі бұйымды және сәндік бірыңғай жүйені интерьерге арналған әшекейлер ретінде пайдалануға да мүмкіндік береді (Нуркушева Л.Т., Иманбаева З.А., Карпеченко О.О. 2015).

Көркем бейнелік туындыларды әзірлеу әсемділігімен ғана емес, таңбалық белгілердің терең мағынасымен әсер қалдырады, таңбалық бейнелер – көптеген шығармашылық көріністердің өзіндік қолтаңбасы. Қазіргі заманғы зергерлердің жұмысы – бұйымды мағыналық мәнмен толықтыру, оны тарихпен, археологиямен, табиғатпен, аспанмен байланысын көрсетеді, бір сөзбен айтқанда, барлық дүниетанымдық сипатымен ерекшеленеді.

Нәтижелер. Бірқатар жұмыстарда батыс Қазақстанның бірыңғай жүйе құрайтын тұтас бейнелік «геометриялық» стиліне айтарлықтай жақындау байқалады. Авторлар сол аймақтағы шеберлердің ұжымдық саналы ойларынан қуат алып, кейде кейбір түпнұсқалардың этнографиялық өзге көшірмесін жасайды, сол арқылы зергерліктің батысқазақстандық халық мектебінің кәсіби талаптар деңгейін анықтайды.

Осы туралы өнертанушы, тарих ғылымдарының докторы Ш.Ж. Тохтабаева «Қазіргі кейбір зергерлер ежелгі сақтардың, ғұндардың, тұжырымдамалық көзқарастарын сақтай отырып, қазақтың зергерлік өнерінде жарқын, жаңаша бағыт қалыптастыруға күш салуда, ол көрерменнің ассоциативті ойлау мүмкіндігін шарықтата отырып, сезімдік тұрғыдан сол дәуірдің мәдени ортасына енуге тырысады. Негізінен кәсіби зергерлер техникалық шеберлігін көрсете отырып, көркем-бейнелік әсер қалдыруға көңіл бөледі. Бұл ретте, олардың қазақтың зергерлігімен шектелмеген шығармашылық серпіні жалпы әлемдік заманауи стильдік үрдістер көптүрлілігіне бой ұрады: барокко, классицизм, рококо, ампир, романтизм, модерн, кубизм, абстракционизм, арт-деко, футуризм, хай-тек, фьюжн және тағыда басқа сан түрлі стильдік бағыттарды қолдануға тырысады» (Зергерлік өнер әлемі. 2017: 225) – деп жазған болатын.

Жалпы алғанда, мұндай бүкіл әлемдік ұстаным авторларға Қазақстанның тарихи мәдениетінің кезеңдерін және әлемдік көркемөнер бағыттарын бағдар етуге мүмкіндік береді, бұл – көркем шығармашылықтың әдеттен тыс еркіндігін негіздей түседі. «Халық өнерін интерпретациялау мен қайта жасау, халық өнерінің стилистикалық желілерін немесе жекелеген кейбір элементтерін, суретшілер өз ойларын іске асыру, авторлық стилін қалыптастыру үшін, творчестволық жолмен қайта қарап пайдаланды. Мұндай бағыт Иван Брякин, Бәтима Зәуірбекова, Ирина Ярема, Марат Нартов, Сержан Баширов, Алтынбек Құмаров, Өмірзақ пен Сейфулла Рыстан, Решат пен Ирина Қожахметовтардың шығармашылықтарынан байқалады» (Шоқпарұлы Д., 2005: 12) – деген пікірлерде айтылып келеді. Суретшілер ұлттық өнерді қайта жаңғыртуда дәстүрлі өнердің түпнұсқасын негіз етеді десек болады.

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін еліміздің өнерлі жастары шығармашылық ізденіс үстінде болды. Әр бағытта өз ізденістерін жүргізген жас суретшілер

шығармашылында ұлттық рухани құндылықтар көрініс тауып отырды. Қазақ қоғамында ұлттық сана-сезімнің қалыптасуы дәстүр сабақтастығы мен мәдени мұраға деген қызығушылықты арттырып, қолданбалы өнер сырына үңілуге ықпал етті. Бұл ұлт ретінде өзін-өзі тану жолына жетелейтін көркем үлгілер құруға бағыт-бағдарды айқындап берді. Қазіргі қолөнер шеберлері жарқын өнер туындыларының өзіндік жаңаша бейнесін беруге талпына отырып, өз жұмысында сәндік және қолданбалы өнердің сан алуан тәсілдерін ұтымды пайдалану, түрлі материалдар мен тәсілдерді үйлесімділікпен ұштастыру нәтижесінде кеңінен қолданылатын тамаша туындылар жасайды. Олардың қатарында түрлі әшекей бұйымдар, интерьер элементтері бар. Тәуелсіз елдің жастары жастық жалынымен алаулап, қай салада болсын күш - жігер танытып, өнерлерін көрсетіп келеді. Солардың ішінде зергерлік өнерде тек қана біздің елімізде ғана емес, өнерді сүйушілердің әлемдік ортасында С.Баширов, А.Мұқажанов, С.Рысбеков, М.Қалилаев, Л.Шкляев, А.Қадырбаев сынды зергерлердің есімдері кеңінен танымал. Өнертанушы Р.И. Қарғабекова «М.Қалилаев, Л.Шкляев, А.Қадырбаев, С.Баширов, С.Рысбеков өздерінің туындыларының көпшілігін тәуелсіздік жылдарында орындады. Арине, зергерлік өнердегі композициялық әдістерінің сипаты қазіргі заманғы идеяларға сәйкес қатты өзгерді. Әсіресе этникалық тақырыптарға арналған символдық нысандарды қолдануда табиғат тақырыбында, мұнда белсенді түрде зооморфтық, өсімдік элементтерін «жаратылыс» нысандарының қағидаттарында түсіндіріледі» (Қазақ өнерінің тарихы. 2013). Аттары аталған зергерлер шығармашылында жиі ұшырасатын ұлттық ою-өрнек пен символдық белгілер болып табылады.

Талқылау. Еліміз тәуелсіздігін алған кезеңде дәстүрлі өнерімізде қайта жанданып, осы күнге дейін өз жалғасын тауып келеді. Оған суретші, зергер Серік Рысбековтың көп қырлы шығармашылығын да мысалға ала-аламыз. Кәсіби зергер, кескіндеме және көркем эмальдау салаларында өзіндік қолданбасы бар суретшілердің бірі. «Серік Рысбеков үшін дәстүрлі сарындарды қайта ойлау түсінігі – формалды тәжірибе жасау үшін себеп-салдар болып табылады. Ежелгі пластикалық бейнелер мен символдар – шеңбер, свастика, кірес, шиыршық, соляр формалары, сызықтық элементтер, оның композицияларында трансформацияланған, өзіндік шартты белгілерді құрайды, әрі кескіндеме тіліне, зергерлік өнерге, эмальды жұмыстарға да еркін аударылатын» – деп жазған болатын (Ергалиева Р.А., Труспекова Х.Х., Шарипова Д.С. 2009: 180). Айтып тұрғандай С.Рысбеков жұмыстарындағы бейнелер, түстік шешім композициялық тұрғыда шешіліп үйлесімділікпен құралған.

С.Рысбеков «Алқа» (күміс, перуза), «Шаман алқасы» (күміс) жұмыстарында бейнеленген шаңырақ бейнесі, шексіздік белгілері, дөңгелек иірімдер қазақ халқының наным-сенімдерін айшықтап көрсетеді. «Шаман алқасы» аты атап тұрғандай шамандықтың белгілерін дөңгелек форма, әрлі-берлі жүргізілген сызықтар, бір-біріне байланып, асылып, тағылып тұрған ағаштар бейнесінде көрініс тапқан. Бұл алқалар дәстүрлі ұлттық алқа көрінісінен өзгеше орындалған, десек те ұлттық болмысымызды ашып көрсететін өзіндік композиция желісінде құрылған, ұлттық мазмұны бар дүние болып табылады.

Композициясы түзу сызықта шешілген өзге жұмыстарында автор композициялық құрылымның жалпы пішініне бұрын соңды белгілі болған символдар мен адам образын қолданды деген ойға жетелейді. Мысалы, ақық пен кәріптас бекіген қондырғылар тігінен орналасып, бұйымға адам бетінің бейнесін береді. С.Рысбеков композицияларына қаталдық, жинақылық, құрылымның геометриялығы тән, тастардың қондырғылары жиірек өте нақты, дұрыс пішіндер мен шептерге ие. Бұдан композицияның бүкіл бетінде толық тәртіп пен қатаң құрылымдылық әсері қалады. Мұндай әдіс Шығыс Қазақстанның халықтық зергерлік өнеріне тән болып келеді. Бұл жағдайда суретші өнер желілерін қолданбайды, керісінше шығыс өнеріндегі қазақтардың халықтық қолданбалы өнеріне тән композиция құру әдісінің қағидасының өзін пайдаланады. Әрине, шебердің көне пішіндер интерпретацияның қазіргі жүйесінде орындалған бұйымдарыда бар.

Суретші М.Қалилаев өзінің композицияларында Қазақстан бейнелеу өнерінің дәстүрлі көріністерін, тарихи сюжеттерін көрсетеді. Археологиялық қазбалар ашылған кезде сақтар мен андроновтар кезеңінің мәдениеті ХХ ғасырдың 70 жылдарының басындағы көркемөнер мәдениетінің сүйікті желісіне айналады. М.Қалилаев этникалық бағыттың дәстүрінде өткеннің көркемдік мұраларының желілерін пайдалана отырып жұмыс жасайды. Осыған қарамастан шебердің композициялары заман талабына сай, өйткені тарих қазіргі көркемөнер кеңістігіне табиғи түрде үйлесіп кететін шығу нүктесі, тақырып ретінде ғана қолданылады. Композициялардың аты затына сай, мысалы, «Өмір», «Мәңгілік» алқаларының композициясында суретші металл пішініне символикалық элементтерді сезініп, үлкен үйлесіммен енгізеді.

«Дәстүрлі өмір салты қоршаған орта болмысымен адамды бірлікте қарастырып, оны өзіндік заңдылықтарына бағындырған. Халықтың өткені мен болашағын байланыстырып тұратын дүниетанымдық түсінік, тұрмыстық салт-жора, ырым мен рәміздік белгілердің өзіндік келбеті кеңістікте қайталанып отыратын уақыт ырғағына сәйкес анықталған» (Тәуелсіздік идеясы және көркем мәдениет. 2010: 88). Символикалық қоспалар бұйымды қазіргі көріністерді ығыстыра алмайтыны айқын, керісінше, ол орындалу рухы мен бұрынғы көркемдік тәжірибеге қарым-қатынасының сипатымен бүгінгі заманға лайық. Композиция бөліктерінің қатарынды кездейсоқтық, ебедейсіздік, жартылай асыл тастан жасалған қондырғы түріндегі өзге материалдардың «табиғилығы» тұтастай зергерлік бұйым пішінінің эстетикалық сипатын құрайды.

ҚР Суретшілер одағының және Дизайнерлер одағының мүшесі Аман Мұқажанов 1953 жылы Семей қаласында дүниеге келген болатын, суретші Алматы Мемлекеттік театр-көркемсурет институтының сәндік-қолданбалы өнер факультетін көркем металл мамандығы бойынша тәмамдады. Тарих пен салт-дәстүрді терең меңгерген шебер шығармашылығындағы ою-өрнек, таңба, түстік түзілім болмасын бір-бірімен үйлесім тауып, әр дүние өз орнында бейнеленетінін көреміз. Автор қазақ өнерінің дәстүрлеріне сүйене отырып, жаңа пластикалық формаларды жасауда жемісті еңбек етіп келеді. Жұмыстарында өзіндік авторлық қолтаңбасы айқын көрініс тапқан. Автордың шығармашылығында кездесетін шеңбер, шиыршық, тікбұрыш, ирек тәрізді формаларға ерекше көңіл бөлуге болады. Мұқажанов жазықтықтық шешіммен жасалған көлемді формаларды шеберлікпен үйлестіріп, фактураға үлкен көңіл аударатынын байқаймыз. Түрлі материалдан біріккен туындылардың барлығы бірімен-бірі жарасымды орналасады. Өз ойын жүзеге асыру үшін автор, туындыларына мәнерлілік пен тұтастық беру үшін түрлі-түсті эмальды, алтын жалатпаны, теріні, ағаш пен сүйекті және тастарды пайдаланады.

Оның жұмыстары ою-өрнекті және дерексіз интерпретациялы ғана емес, көпшілігі жануарлар мен құстардың тотемдік белгілерін бойына сіңірген желілік композицияға құрылған. Адам алақандай әлемнің кейіпкеріне айналуы да сирек оқиға емес, бірақ басты кейіпкері емес, тұтас құбылыстың бір бөлшегі ретінде кездеседі. Кей жерлерінде жартастас гравюраларының желілерімен үндеседі, ал күрделі өрнектеріндегі сызықтарының қарапайымдылығы жұмыстарына мән-мағына, дархандық беріп, сапасын жоғарылатады.

«Суретшінің коллекциясында әйелдердің өте әдемі жасалған әшекей бұйымдары көп. Автор оларды жұқа ойылған сүйек пен түсті эмальды пайдаланып, жартылай асыл тастармен көмкереді. Өз жұмыстарына түйіршіктеу, шілтерлеп өрнектеу сияқты ежелгі техникаларды және дәстүрлі көне әдіс-тәсілдерді қолданады.

Мұқажановтың туындылары заманға сай, бірақ сонымен қатар астарында терең дүниетанымдық құрамдас бөлігі бар архаикалық бейнелер де орын тапқан. Авторға көрерменге өзінше құпия мәнді ашуға мүмкіндік бере отырып, көп қырлы символдар мен белгілердің конструктивті формасының күрделілігін үйлестірудің де сәті түскен. Суретшінің шығармашылығы – зергерлік өнердің, мүсін мен қолданбалы өнердің синтезі» (Қазақстанның қазіргі бейнелеу өнеріндегі қазақтың дәстүрлі оюы. 2017).

Ал зооморфтық тақырыптар Л.Шкляев, А.Қыдырбаев, П.Трибунский шығармашылығында кездеседі. Олар көпшілігінің мысын басатын екі нұсқада ұсынылған: этникалық сипатта, яғни, символдық – белгілік бағытта, бұл қазіргі заман өнерінің дәстүрінде интерпретацияланған зоо желілер мен фауна желілері. Археологиялық олжалар тек көркемөнер мәдениеті тарихының жетістігі ғана болып қалмай, сонымен қатар, қазіргі заман өнеріне белсенді түрде енген кездегі әлемдік өнердің соңғы тенденцияларының дамуына сәйкес тарихи құндылықтардың тұтас көшірмесі болады.

Қорытынды. Ұлт өзінің ұлттық белгісін мәдени өсу деңгейімен, ұлттық санасымен, тарихи жолымен саралай алады. Қазақ халқының да өзіндік мәдениеті, ұлттық салт-дәстүрі, тарихы мен тілі, халқының тағдырына ұқсап қанша қилы заманды да басынан кешіп, «мың өліп, мың тірілсе» де, өміршендігін жойған емес. Халық шеберлері сәндік күміс бұйымдарды жасауда көптеген зергерлік тәсілдерді қолдана білді. Соның ішінде ең көп қолданылған әдіс-тәсілдер: отқа қыздырып соғу, қалыпқа құю, кептеу, тыныкелеу, қаралау, темір бетіне күміс шабу, сіркелеу, бедерлеу, біздеу, күмістеу, алтындау, дәнекерлеу, оймалау, асыл тастармен көздер орнату және басқа да түрлі әдіс тәсілдерді меңгерді. Қазақ зергерлік өнеріне өзге ұлттардың да әсері тиді. Оның мысалы Кавказ елінің әсерінен енген «қаралау» әдісі. «Күміс бетіне қарала жүргізуді қазақ зергерлері ертеден білген. Әсіресе, Қазақстанның батыс, солтүстік, солтүстік-шығыс және орталық өңірлерінде қаралау тәсіліне көп мән берген. Күміс бұйым бетін қаралауды «қарабағдар», «қара алтын» кейде «қарала кавказ» жүргізу деп атайтын болған. Бұлай деудің мәні, әрине, кавказ зергерлерінің әсеріне байланысты болса керек. Жазба деректерге қарағанда, Батыс Қазақстан өңіріне Кавказ зергерлерінің өнері ХІХ ғасырдың бірінші жартысында келебастағанға ұқсайды. Бұған қосымша қазақ этнографы Э.А. Масановтың зерттеулері бойынша, күміс бетіне қарала жүргізу өнері Орта Азия зергерлеріне ХІІІ-ХVІ ғасырдан бері белгілі екен. Автор содан бері зергерліктің бұл тәсілі қазақ даласына ХІХ ғасырға дейін беймәлім болып келуі шындыққа үйлеспейтіндігін ескере келіп, қаралау тәсілін зергерлердің кавказдықтар әсерінен, яғни ХІХ ғасырдан әлдеқайда бұрын білгендігін дәлелдейді. Оның үстіне қазақ зергерлерінің айтуынша, олар қараны өздері жасапты. Оның құрамы – күміс, мыс, қорғасын және күкірттен тұратын көрінеді. Бұл құрамдардың арасалмағы әртүрлі болады. Мәселен, күміс пен мыс бір-бір есе болса, қорғасын мөлшері күмістің жартысына тең болады, күкірт металдардың балқуына байланысты көз мөлшермен қосылады» (Классикалық зерттеулер. 2013). Бұл арқылы зергерлік өнерде автордың жұмысының тақырыптық маңыздылығымен қатар жасалу жолы, әдіс-тәсілі де үлкен орын атқаратынын айта аламыз. Бір туындының әсембік көрінісімен қатар оның жасалу әдісі де маңызды рөл атқарады. Сол арқылы шағарманы бағалауға, шебердің жасау техникасының күрделілігі деңгейін айқындай аламыз.

Қорытындылай келгенде қазақ халқының ұлттық қолөнерінде үлкен тарих жатқаны баршамамызға мәлім. Қазақ ұлттық қолөнерінің басқа елдерден айырмашылығы өзіндік мәдениеті мен талғамында, көркемдік ерекшеліктері мен терең философиялық мән мағынасында жатыр. Бүгін біз суретшінің жаңа ауқымды идеяларды жандандырып, екпінді еңбектерін жалғастырып келе жатқанын көреміз. Әр автордың өнері өзіне барлық ерекшелік пен бір-бірінде қайталанбас теңдессіз көріністерін жинаған. Суретшілердің өнері өзінің жүрек жарды шынайылығымен, жоғары шеберлігімен және бәрінен бұрын, шебердің жан дүниесінің нұрлы сәулесі барша өнер зерттеушілерін қызықтыратыны сөзсіз.

Суретшілердің әр жылдары жасалған суреттемелері олардың жоғары кәсіби шеберлігін, оның көрегендігі мен қызығушылығының кең ауқымын көрсетеді. Көпнесе шеберлердің өмірі мен шығармашылықтарының ара жігі болмайды, себебі, жемісті еңбек өмір сүру кепілі. Айналамыздағы заттар әлемі, адамдар мен табиғат бәрі суретші үшін жоғары деңгейлі құбылыс, олар біздің көзқуанышымыз бен зерделеуіміз үшін жаратылған болмыстың барлық элементтерінің үйлесімділігі мен бірлігінің әлемдік заңдылығы солар арқылы меңгеріледі. Ұлттық өнерді ұлықтау – қазіргі замананауи өнер иелерінің қолында.

Ұлттық болмысымыз бен ерекшеліктеріміздің иісі аңқыған туындылар өскелең ұрпақтың көз алдында дамып, жандануы, заман талабына сай өзгеруі дәстүрлі өнерімізді сақтауға, тарихи сананы қалыптастыруға үлкен септігін тигізеді. Бұл салада зергерлік өнердің дамып жетілуі, зергерлердің заманауи көзқараста жұмыстар жасауы қуантады. Себебі, қазақ қолөнеріндегі ұлттық сарыны өзге елдерден мәдениетімізді ерекшелеп, ұлттық құндылықтарымды дәріптеп келеді. Еліміздің ертеңі жастар десек, мәдениетіміз бен өнеріміздің ертеңі ұлттық қолөнеріміз деп сенімді түрде айта аламыз.

Еспенова А.Т.

Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова
научный сотрудник, PhD докторант
Алматы, Казахстан
E-mail: aespnova@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ПОИСКИ В ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМ ИСКУССТВЕ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА (НА ОСНОВЕ ЮВЕЛИРОНОГО ИСКУССТВА)

Аннотация. Ремесло - это уникальный инструмент, который определяет национальную самобытность и культуру. История казахского декоративно-прикладного искусства уходит в глубь веков. В статье рассматривается отражение в современном искусстве Казахстана ювелирного искусства как одной из отраслей прикладного искусства. Направление развития ювелирного дела раскрывается благодаря творчеству ювелиров. Например: искусствоведческий анализ проводится на примере творчества художников, ювелиров Баширова С., Мукажанова А., Рысбекова С., Калилаева М., Шкляевой Л., Кадырбаева А. Таким образом, автор определяет значение национальных ценностей.

Ключевые слова: ремесло, ювелир, культура, традиция, художник, мастер, трансформация.

Yespenova A.T.

M.O. Auezov Institute of Literature and Art
researcher, PhD student,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aespnova@mail.ru

MODERN SEARCHES IN DECORATIVE-APPLIED ART OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN (BASED ON JEWELRY ART)

Abstract. Craft is a unique tool that defines national identity and culture. The history of the Kazakh arts and crafts goes back centuries. The article considers the reflection in the modern art of Kazakhstan of jewelry art as one of the branches of applied art. The direction of the development of jewelry is revealed thanks to the work of jewelers. For example: an art history analysis is conducted on the example of the work of artists, jewelers S. Bashirov, A. Mukazhanov, S. Rysbekov, M. Kalilaev, L. Shklyayev, A.Kadyrbaev. Thus, the author determines the significance of national values.

Key words: craft, jeweler, culture, tradition, artist, master, transformation.

Information about authors:

A.T. Espenova, M.O. Auezov атындағы әдебиет және өнер институты, Ғылыми қызметкер, PhD докторант. Алматы, Қазақстан. E-mail: aespnova@mail.ru

ӘДЕБИЕТ

- [1] Елбасы мақаласы (2017). Уикипедия, ашық энциклопедиясы. Қаралған күні: 20.04.2019. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/basty-zha-aly-tar/item/275746-elbasy-ma-alasy> (каз.)
- [2] Зергерлік өнер әлемі. (2017). Мир ювелирного искусства. The world of jewelry. – Алматы: Қазақпарат, -456 б. (каз.)
- [3] Қазақ өнерінің тарихы. (2013). 3-Том: Жаңа және жаңа кезеңдегі Қазақстан өнері. – Алматы: Арда+7, -864 б. (каз.)
- [4] Қазақстанның қазіргі бейнелеу өнеріндегі қазақтың дәстүрлі оюы. (2017). Алматы: ҚР БҒМ, -280 б. (орыс.)
- [5] Классикалық зерттеулер. (2013). Көптомды. – Алматы: Т. 22: Қазақстан Өнері. - 404 б. (каз.)
- [6] Ергалиева Р.А., Труспекова Х.Х., Шарипова Д.С. (2009). Қазақстанның бейнелеу өнері шеберлері. 4-шығарылым. - Алматы: Жібек жолы ИД. – 264 б. (орыс.)
- [7] Мартин Ф.Р. (1912). VIII-XVIII ғасырлардағы Парсы, Үндістан және Түркия суретшілерінің шағын картиналары мен суретшілері, vol. II. – Лондон. (ағыл.)
- [8] Наурызбаева А.С. (2016). Қазақтардың тірі заттық-кеңістіктік ортаның ментальды белгілері // Ғылым және білім: XIII Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. –Мюнхен. (ағыл.)
- [9] Нуркушева Л.Т., Иманбаева З.А., Карпеченко О.О. (2015). Пайдалы тұрғысынан объект конструкциясының элементін құру // Қолданбалы инженерлік зерттеулердің халықаралық журналы. - Үндістан, V. 10. - ИСС. 20. - 41032-41037. (ағыл.)
- [10] Тәуелсіздік идеясы және көркем мәдениет. (2010). 3- кітап. Алматы: «Signet Print» - 271 бет. (каз.)
- [11] Шолте Дж. (2005). Жаһандану: Сыни Кіріспе. - Houndmills: Қызыл Глобус Пресс. (ағыл.)
- [12] Шоқпарұлы Д. (2005). Қазақтың колөнері. Альбом. Алматы: «Өнер» -176б. (каз.)

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Статя Главы государства (2017). Википедия, свободная энциклопедия. Дата обращения: 20.04.2019. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/basty-zha-aly-tar/item/275746-elbasy-ma-alasy> (каз.)
- [2]. Мир ювелирного искусства. (2017). – Алматы: Казинформ, -456 с. (каз.)
- [3]. История казахского искусства. (2013). Том 3: искусство Казахстана нового и Нового времени. – Алматы: Арда+7, - 864 С. (каз.)
- [4]. Традиционный казахский орнамент в современном изобразительном искусстве Казахстана. (2017). Алматы: МОН РК, обращений: 280 стр. (рус.)
- [5]. Классические исследования. (2013). Көптомды. – Алматы: Т. 22: Искусство Казахстана. - 404 с. (каз.)
- [6]. Ергалиева Р.А., Труспекова Х.Х., Шарипова Д.С. (2009). Мастера изобразительного искусства Казахстана. Выпуск 4. - Алматы: Шелковый путь ИД. – 264 с. (рус.)
- [7]. Мартин Ф.Р. (1912). Небольшие картины и художники персидских, индийских и турецких художников VIII-XVIII веков. II. - Лондон. (англ.)
- [8]. Наурызбаева А.С. (2016). Ментальные признаки живой предметно-пространственной среды казахов // Наука и образование: XIII Международная научно-практическая конференция. –Мюнхен. (англ.)
- [9]. Нуркушева Л.Т., Иманбаева Ж., Карпеченко О.О. (2015). Создание элемента конструкции объекта с полезной точки зрения / / международный журнал прикладных инженерных исследований. - Индия, V. 10. - ИСС. 20. - 41032-41037. (англ.)
- [10]. Идея независимости и художественная культура. (2010). Книга - 3. - Алматы: «Signet Print» - 271 стр. (каз.)
- [11]. Шолте Дж. (2005). Глобализация: Критическое Введение. - Houndmills: Красный Глобус Пресс. (англ.)
- [12]. Д. Шоқпарұлы (2005). Қазақтың колөнері. Альбом. - Алматы: «Искусство» -176 с. (каз.)

REFERENCES

- [1] Article of the Head of state (2017). Wikipedia, the free encyclopedia. Retrieved: 20.04.2019. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/basty-zha-aly-tar/item/275746-elbasy-ma-alasy> (kaz.)
- [2] Nurkusheva L.T., Imanbayeva Z.A., Karpechenko O.O. (2015). Construction of an object design element from the perspective of utility // International Journal of Applied Engineering Research. – India, – V. 10. – Iss. 20. – P. 41032-41037. (eng.)
- [3] Martin F.R. (1912). The miniature paintings and painters of Persia, India, and Turkey from the 8th to the 18th century, vol. II. – London. (eng.)
- [4] Nauryzbayeva A.S. (2016). The mental signs of living objective-spatial environment of the Kazakhs // Science and Education: materials of the XIII international research and practice conference. – Munich. (eng.)
- [5] Scholte J.A. (2005). Globalization: A Critical Introduction. – Houndmills: Red Globe Press. (eng.)
- [6] The world of jewelry. (2017). - Almaty: Kazakparat, -456 p. (kaz.)
- [7] Kazakh olner. (2005). Album. Almaty: «Oner». -176 p. (kaz.)
- [8] History of Kazakh art. (2013). Volume 3: Art of Kazakhstan of new and modern times. - Almaty: Arda+7. -864 p., Fig. (kaz.)
- [9] Yergaliev R.A., Truspekova H.H., Sharipova D.S. (2009). Masters of fine arts of Kazakhstan. 4-issue, etc. - Almaty: ID Zhibek Zholy. -200 p., Fig. (rus.)
- [10] Taelisidk Zhane Madeniet korkem ideasy. (2010) 3-kitap. Almaty: «Signet Print», 271 p. (kaz.)
- [11] Kazakh traditional ornament in modern visual art of Kazakhstan. (2017). – Almaty: -280 p., incl. 16 PP. (rus.)